

SOYLULUK ÇİÇEĞİ “ERGUVAN”A KÜLTÜREL BİR İNCELEME

Aynur Koçak¹ - Serdar Gürçay²

“Erguvana şiir söyleme, anlatamazsın. Kendisi şiir. Gör ve duy, kâfi.”

A. Süheyl Ünver

Giriş

Her toplumda, yazılı bir takvimin olmadığı antik çağlardan bu yana hayatta kalmanın, barınmanın, ısınmanın, yiyecek ve arı su bulmanın hatta savaşmanın son derece zor olduğu soğuk kış zamanlarının bitişi ve ilkbaharın başlangıcı insanlığın bekası için son derece önemliydi. Baharın başlangıcıyla vuku bulan doğa olaylarının, her çağda insanlar için anlamsal değeri büyüktü. Günümüz insanları nasıl ki modern takvimden faydalanıyorsa, eski insanlar için de takvim; doğadaki döngüsel değişimlerdi. Bu coğrafi neticeler dünyanın her yerinde farklılık gösterebilmektedir. Ağaçların, çiçeklerin açması, hayvanların ve böceklerin sayısının artması ise ortak bir neticedir.

Sembolik açıdan incelendiğinde ağaç; hayatı, düzeni ve başlangıcı temsil etmektedir. Vikinglerdeki Hayat Ağacı, Yakut ve Altay Türklerindeki Dünya Ağacı, Amerikan yerlilerindeki ağaçtan yapılmış totemler ve en nihayetinde Roma ve Bizans'taki erguvan ağaçlarının önemi buna misaldir. Schimmel'e göre, “Ağaçlar toprağa kök salar ve

1 Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, aynurnazkocak@hotmail.com.

2 Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, serdargurcay.ytu@gmail.com.

göge doğru yükselir. İnsan gibi her iki küreye de aittir. Ağaç yararlı ve iyi olan her şeyin simgesidir” (Schimmel, 2004, 39). Antik insanlar her canlı gibi ölümü yenmeyi arzularken, ağaçları ürettiği öteki dünya kavramına manevi olarak ulaşabileceği bir köprü olarak görmüşlerdir; çünkü boylarının yüksekliği sebebiyle kutsal olan gök ile bağlantılı kabul edilir. Öte yandan, ağaçlar diğer canlılara benzemez, hiçbir canlı etrafına ve öteki canlılara onun kadar faydalı değildir. Kökleri ile erozyonu önler, yine kökleri ile su kaynağıdır; reçinesi hem ilaç, hem zanaat malzemesidir; yemişleri gıdadır ve irili ufaklı birçok hayvan için barınaktır. Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk yazılı kanun metni olan *Fatih Kanunnamesi*’nde, Fatih Sultan Mehmet; “Ormanımdan ağaç kesenin başı kesile!” buyurmuştur (Reçber, 2008). Ayrıca, tüm çağlarda ve toplumlarda ağaçların kesilmesi ve yok edilmesi hoş karşılanmamıştır. Ağaç yerden bittiği, yapraklarını kaybedip yeniden kazandığı, kendini sayısız kez yenilediği, süslü ve güzel olduğu için kutsal güçlerle yüklü olduğu düşünülür. Ağacın biçimine olduğu kadar biyolojik özelliklerine de bağlı tüm bu nitelikler onun kutsallığını doğrular. Ama ilkel zihniyette ağaç evrendir ve evren olmasının nedeni yine onu simgelemekle birlikte varlığını da taşımasıdır (Eliade, [02.12.2014], 270).

Erguvan ağacının çiçek açması, çevre halklar için sıcak mevsimlerin başlangıcını haber veren bir simgedir. Bu sebeptendir ki erguvan hem bir bitki olarak, hem de rengi bakımından onu çevreleyen toplumların hayatında ve bu çalışma kapsamında incelenen Türk şiirinde kıymetli bir konumdadır.

1. Erguvan Ağacı

Çiçeği baharın habercisi olan erguvan ağacı; baklagiller familyasından 2 ile 10 metre boylarında olup, kışın yapraklarını döken bir bitkidir. Anavatanı Kuzey Amerika, Akdeniz havzası ve Batı Asya iken; Türkiye’de Marmara ve Ege bölgesinde yaygındır (Zencirkıran, 2012, 205). Erguvani renkteki çiçekler ilkbaharda belirmeye başlar, yaza girmeden sona erer.

Erguvan ağacının isimlendirilmesinde genellikle büyüleyici rengine atıfta bulunulur. Kelimelerin kökenine baktığımızda hemen hepsi Akadçada mor rengi ifade eden “*argamannu*” sözcüğüne denk gelir. Aramiceye “*argvana*” diye geçmiştir. Aramice’den Arapçaya “*ercuvani*” ve oradan da Türkçeye “*argavan*” diye geçmiştir. Günümüz Türkçesinde erguvan halini almıştır. Bununla birlikte *Kutadgu Bilig*’de yer alan on yedi çiçek isminden biridir (Öztürk, 2005, 201’den aktaran Uçar, 2013, 117). Bundan başka “*deliboyunuz*”, “*selecek*” ve “*zazalak*” diye de bilinir (Mamıkoğlu, 2007, 224).

Bilimsel literatürde 1753 yılında İsveçli botanikçi Carl Linnaeus tarafından Latince “*kabuk*” (*siliqua*) ve Yunanca “*dokumacı mekiği*” (*kerkis*) kelimesinden türetilmiş “*Cercis Siliquastrum*” olarak isimlendirilen erguvan; İngilizcede “*Judas Tree*” yani “*Yahuda Ağacı*” olarak geçmektedir ve bu adı Yahuda’nın Hz. İsa’yı tutuklattıktan sonra Hristiyan inancında kendini astığı ağaçtan almaktadır. Lakin bu isimlendirmenin, erguvanların sıkça yetiştiği Fransa’daki “*Judea*” isimli tepelik bölgenin bir ağacı olan “*Judea Ağacı*” (*Arbre de Judee*) tamlamasının yanlış türemesi sonucu oluştuğu da söylenmektedir (Judas Tree, [09.11.2014]).

Erguvanın Hristiyan inancındaki motif özelliğine değinirsek; İsa’nın on iki

havarisinden biri olan Yahuda, İsa'yı yakalamaya gelen askerlere, onun kim olduğunu göstermek amacıyla yanağına kondurduğu “ölüm öpücüğü” sonrasında utanca kapılmış ve bu durum yüzünün adeta erguvani bir renk almasına neden olmuştur. Ardından, Hz. İsa'nın çarمیha gerilmesi sonrasında Yahuda kendini bir erguvan ağacına asarak intihar etmiştir (Doğruyol, 2004, 58). Söylenir ki erguvanın rengi de bu olaya telmihte bulunularak gerek ihanetinin utancından, gerekse de ölümün kanının renginden eflatun tonundan pembeye doğru bir dönüşüme mazhar olmuştur. Batı dillerinde erguvan ağacı Yahuda Ağacı anlamına gelen Judas Tree şeklinde isimlendirilmektedir. Diğer yandan, İslam inancında ise Yahuda, Hz. İsa'nın şekline büründürülmüş ve İsa yerine çarمیha gerilmiştir, bu olmadan önce de erguvani renkte bir elbise giydirilmiştir (Doğruyol, 2004, 58).

Bir diğer yandan, “*utancından mosmor oldu*” deyişinin Yahuda'dan mı yoksa biyolojik olarak insanın yüzünün hafifçe renk değiştirmesinden mi geldiği, tüm bunların irdelemesinin ardından hoş bir çelişki olarak aklımıza takılmaktadır. Bugün kullanıldığı dilde yer yer “Judas” sözcüğü “kötü adam, hainlik” anlamına gelmektedir.

Nasıl ki “gül”ün renginin “kırmızı” olması; “bülülün aşk için akıttığı kanının, güllün dikenlerine sızıp goncaya ulaşması ve ona renk katması” gibiyse; Yahuda'nın da ihanetten duyduğu utancın, beyaz olan erguvan çiçeğini mor renge dönüştürmesine sebep olduğu rivayet edilmektedir. Bitkiler yapraklanmadan önce, dallardan ve gövdeden çıkan çiçekler ise İsa Peygamber'in gözyaşlarını temsil eder (Zencirkıran, 2012, 205).

İstanbul'un Çatalca ilçesinde ise erguvan çiçeklerinin beyazdan erguvani renge dönüşümü şu olaya dayandırılmaktadır: “Kral Yağfur'un kızı Haniçe, canından çok sevdiği sevgilisini dört gözle beklemektedir. Haniçe'nin sevgilisi bir gün onu görmeye gelince tekfurun adamları tarafından Topuklu Çeşmesi'nde su içerken yakalanmış ve surların dibinde acımasızca diri diri yakılmıştır. O gün sevdalısının gözlerinin önünde diri diri yandığını gören Haniçe, sevdiğinin acısını dindirip onu kurtarmak için Topuklu Çeşmesi'nin havuzunun başına gidip elleri ile bir avuç su alır, bu sırada havuza Haniçe'nin gözlelerinden iki damla gözyaşı düşer. Topuklu havuzuna düşen iki damla gözyaşı birdenbire havuzu kıpkırmızı kan ile doldurmuştur. İşte o günden beri Çatalca'da mayıs ayı gelince beyaz açan erguvan çiçekleri Haniçe'nin aşkını anlatırcasına rengini değiştirerek bugünkü renginde açmaya başlamıştır (Güldüren, 2014, 31). Diğer yandan, Haniçe ismi Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nde geçen Çatalca'nın eski adıdır (Çatalca Kaymakamlığı, 2005, 10).

Öte yandan, ünlü İngiliz romancısı Archibald Joseph Cronin (1896–1981) “The Judas Tree” (Erguvan Ağacı) isimli romanında gençlik çılgınlıkları, ihtiraslı emeller, unutulmuş sorumluluklarla örgülü, büyük bir pişmanlığın hikâyesini anlatırken bu efsaneyi bir “leitmotif”³ olarak kullanmıştır (Polatgenç, 1999).

Görülmektedir ki erguvan kelimesi farklı kültürler aracılığıyla değişik isimler almıştır ve geniş bir tarih yelpazesine sahiptir. Aynı zamanda çeşitli efsanelerle de bağlantısı öze çarpmaktadır ve bu anlamda kültürel bir etkiye de sahiptir.

3 Edebiyata müzikten geçen bir kavramdır. Esası bir müzik parçasının nakaratıdır. Romanın değişik bölümlerinde çeşitli nedenlerle tekrarlanan ifade kalıbıdır. Örn.: Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanındaki “çay iç” cümlesi (Leitmotif, [09.11.2014]).

2. Yenilenmenin Sembölü Erguvan

Erguvan rengi eflatuna çalan al iken, eflatun ise açık mordur. Aşkın ömrü üç yıl iken, erguvanların ömrü daha kısadır; ancak erguvan çiçekleri her yıl yeniden doğar, bu noktada kozmik ritimle de uyumludur. Bu durum erguvanının hem ölümü, hem de yeniden doğuşu çağrıştırmasına işaret eder. Metafor olarak tıpkı toprakta olduğu gibi doğum, yaşam, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünde sembolik bir yer edindiğinden, hayatın temel geçiş dönemlerini destekleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Buradan hareketle erguvanının insana yeniden doğuş umudunu aşıladığını söylemek mümkündür.

Tarihin en eski çağlarına baktığımız zaman şamanların hastalıktan korunmak ve kötü ruhları def etmek için erguvanları kullandıklarını görmekteyiz. Ayrıca, Amerika'nın sahib-i aslisi diyebileceğimiz Amerikan yerlileri, örneğin Kiyovalar⁴ bu kısa ömürlü çiçeklerin ilk tomurcuklarını ilkbaharın kesin işareti olarak görmekteydiler. Karakışı kovup uzaklaştırmanın en kestirme yolunu, erguvanların çiçeklenmiş dallarını çadırlarının kapisına asmakta buldular (Demirel, 2009, 1000).

Bu gelenek Anadolu'daki baharın gelişinin kutlandığı Hıdrellez'i çağrıştırmaktadır. Anadolu'da da evlerin ana giriş kapılarına ağaçlardan koparılan yeşil yapraklı bir dal konur. Türk kültüründe canlılığını sürdüren ve baharın gelişini kutladığımız Hıdrellez gibi erguvan da adeta baharın gelişini haber veren mevsimlik bir bayramdır. Hıdrellezde doğayla barışık olma ve ondan yararlanma dileği öne çıkar. Bu geleneklerin temelinde yaratılış, türeyiş, yeniden doğuş ve canlanma ritüelleri yer bulur. Zaman kavramı açısından işlevselliğine baktığımız zaman Hıdrellez ile erguvanının köklerinin ortak temellere dayandığını söyleyebiliriz.

3. Soyluluk Simgesi Erguvan Rengi

Çok değerli bir renk olarak kabul edilen mor renk asillerin, yüksek tabakanın ve saray erkânının tercih ettiği bir renk olmuştur.

Erguvanının "soylular ağacı" olarak kabul edilmesi, Bizans İmparatorluğu'na hatta daha öncesine dayandırılmaktadır. Bizans'ta erguvan, soylular ve imparatorlarca sahiplenilmişti; kendi aile ve cetlerini "erguvan kanlı" olarak adlandırmışlardı. Sadece imparatorlar "erguvani pelerin" giyebilirdi (Doğruyol, 2004, 57). Halkın bu renk pelerin kullanması yasaktı; hem de kimyasal olarak bu rengin üretilmesi o dönemlerde son derece zordu, bu nedenledir ki kendilerini insanüstü olarak gören hükümdarların, elde edilmesi zor erguvan rengini sahiplenmeleri anlaşılabilir bir durumdur. Böylelikle sıradan halk ile imparatorun erişilemez sınıfsal farklılığı ve mutlak kudreti; ulaşılamaz bir renk olan erguvanla daha da etkin bir biçimde simgelenmekteydi. Bu renk, doğal yolla ancak bazı yumuşakçaların⁵ topluca yok edilmesi pahasına elde edilebilmektedir.

MS 330 yılında İmparator I. Konstantin, İstanbul (Byzantium) şehrinin adını "Yeni Roma" olarak değiştirdiği sırada rivayete göre erguvan mevsimiymiş. Tarihçiler bu günü 11 Mayıs olarak kabul ederler. Sanki İstanbul'un kuruluşuna dem vururcasına 11 Mayıs günü eflatun renkli çiçeklerini baharın ortasına salıverir. Eflatundan pembeye dönen çiçekler adeta bir renk cümbüşü yaratır (Dursun, 2009, 49).

Roma'da da erguvani renk imparatorluğa aittir. Bir Roma imparatorunun bebeği

4 Kiyovalar bir Amerikan yerlisi kabilesidir (Kiyovalar, [08.11.2014]).

5 Yumuşak vücutlu, omurgasız hayvan. Örn.: Ahtapot, salyangoz ve midye (Yumuşakça, [17.12.2014]).

doğduğunda erguvanı bir renkte beze sarılır ve bebeğe “porfirojenet” yani “erguvanlar içinde doğmuş” denilirdi. Romalı askerler Hz. İsa’nın göğsüne “Yahudilerin Kralı” yaf-tasını asmadan önce ironi maksadıyla ona erguvan renkli bir bez giydirmişlerdir (Polatgenç, 1999).

Osmanlılarda ise Rodos fatihi genç Kanuni, şövalyelerin büyük reisi L’Isle Adam’ı erguvan renkli bir çadır altında kabul etmiştir (Doğruyol, 2004, 58). Çadır (otağ) Osmanlı kültürüne göre sembolik bir öneme sahipti, örneğin ortasına dikilen direk, evrenin merkezini ve hayat ağacını temsil etmekteydi. Günümüz Hıristiyan kardinallerinin giydiği cübbe de erguvan rengindedir. Katolik inancına göre büyük perhiz sırasında ve Noel’de doğru yola dönüş, tövbe ve pişmanlığı simgelemiştir (Özer, 2012, 280).

Rengi asalet sembolü olarak kullanılan toplumlardan bir diğeri de eski Mısır’dı. Erguvanı olan Lotus çiçeğinin tonu asillerin sembolüydü (Doğruyol, 2004, 57).

Çin’de ise mor renkli ipek kumaşlar özellikle uluslararası hediyeleşmelerde kullanılmıştır (Koçak, 2009).

Renkler insan kültüründe her zaman belirleyici bir yere sahiptir. Roma ve Bizans’ta erguvan rengi kraliyeti temsil ederken, Hint kültüründe sarı renk tanrıları simgelemektedir. Erguvan rengi batı toplumlarında güzellik, zalimlik, zeval, dikkat çekici, tevazu, gizem, nüfuz ve erdemi temsil ederken; Japon kültüründe kutlama, zeval, bilgiden gelen sezgi, gizem ve bilgeliktir; Hint kültüründe ise histen gelen sezgi ve bilgelik anlamlarında kullanılmaktadır. (*What Colors Mean in Different Cultures*, [17.12.2014]). Bu anahtar kelimeler ışığında erguvan rengin bilgeliği ve sezgiyi eş olarak çağrıştırdığı görülmektedir.

Aura açısından da renklerin önemi vardır. Erguvan rengi, mistisizmde aura açısından derin bir ruhsal bilince işaret eder (Doğruyol, 2004, 57). Mistisizmde canlıların etrafında olduğu varsayılan ve onların sağlık, kişilik ve ruhsal özelliklerine göre renk ve şekil değiştiren, gözle görülemeyen enerji alanı mevcuttur; buna *aura* denir. Her rengin aura açısından anlamı farklıdır. Mor aura tinselliği, sezgiselliği, öğretmeyi ve geleceği görmeyi temsil eder. Tinsel çağrılarını vurgulamak için erguvan rengi cübbe giyen Hıristiyan rahipler hiç şaşırtıcı değildir (Webster, 2003, 88). Ayrıca, erguvan renginin çakralardaki anlamlarından biri de *taçtır*. Taç ise asaleti, aydınlanmayı yani erginlenmeyi temsil eder (Webster, 2003, 77).

4. Çatalca ve Bursa’da Erguvan

Günümüzde İstanbul’a bağlı ilçelerden biri olan Çatalca’da bu ağaç ve renk özel bir değer taşımaktadır. Öyle ki ağustos ayının üçüncü ve dördüncü haftalarında erguvan şenlikleri düzenlenmektedir. “Erguvanlı yoldan” başlayan bu organizasyon halk tarafından son derece sevilmektedir. Ayrıca, ilçedeki kaldırım taşlarından, duraklara birçok kamu malı erguvan rengindedir. Çatalca bu sebeplerle adeta “Erguvan Şehri” olarak nitelendirilebilir.

Erguvan birçok insanın gönlünü fethetmiştir. Çatalca civarında yaptırdığı köşkün etrafını bir erguvan konusu ile bütünleyen, Kanuni’nin veziri Siyavuş Paşa da bunlardan biridir. Yine, 18. yüzyılda padişahın Hadika-yı Hümayuna (saray bahçesine) dikilmek üzere çınar, dişbudak, ihlamur, defne gibi ağaçlarla birlikte erguvan da istettiği bilinmektedir (Polatgenç, 1999).

Yüzyıllar boyu Bursa ve İstanbul şehirlerinin simgesi olmuş erguvan, şenliklere de vesile olmuştur. Osmanlı sultanı Yıldırım Beyazıt'ın damadı, Anadolu erenlerinden Emir Sultan (1368–1429), her yıl erguvanların çiçek açma mevsiminde Bursa'da müritleri ile buluşmuş. Evliya Çelebi ise *Seyahatname*'de bu zikr-ü tevhid topluluğunu şu satırlarla aksettirmektedir: “Senede bir defa Emir Sultan Hazretlerinin Erguvan Cemiyeti Faslı olup her taraftan, deniz gibi insanlar toplanır ki, bu kalabalık cemiyeti anlatmakta kalem âcizdir. Böyle bir cemiyet ancak Emir Sultan sevgisiyle olur.” (Dağlı, Kahraman, 2008, 13).

Bu toplantıların amacı Bursa'dan uzaklarda oturan Emir Sultan dervişlerinin senede bir kere de olsa Bursa'ya gelerek mürşitlerini görüp duasını alma isteğidir (Algül, 2012, 213). Bu buluşma nedeniyle 14. yüzyıldan itibaren erguvan şenlikleri düzenlenmiştir.⁶ Şenliklerin ekonomiyi canlandırma, sosyalleşme açısından faydaları görülünce 19. yüzyıla kadar şenlikler devam edegelmiştir; fakat 1855'de yaşanan Bursa depremiyle bu şenlikler kesintiye uğramış ve halkın kendini toplama gayreti sebebiyle unutulmuştur. 2000'li yıllarda tekrar canlandırılmaya çalışılmaktadır (Çakır, 2012, 8). Ahmet Hamdi Tanpınar da Bursa'daki bu kutlamaları “Erguvan Bayramı” olarak isimlendirir. Tanpınar'a göre “bu topraklarda gülden sonra bayramı yapılacak çiçek varsa o da erguvandır.” Tanpınar erguvan ve bahardan “Beş Şehir” isimli kitabında bahseder (Uçak, [18.11.2014]).

5. Erguvan ve Şahmeran Anlatısı

Mitolojik anlamda ise erguvan; Yunan efsanelerinde adı geçen yılan-başlı Medusa'ya benzerliği ile dikkati çeken Türk efsanelerindeki Şahmeran ile ilişkilendirilmektedir. Bu çiçeğe bağlı olarak Çatalca'da Şahmeran anlatısı mevcuttur.⁷ Gelecekte bir vakit Şahmeran'ın yeraltındaki ordusunun erguvanların çiçek açtığı mevsimde Çatalca'daki mağaralardan yeryüzüne intikal ederek, dünyayı ele geçirecekleri söylenmektedir. Bu nedenle her yıl Şahmeran'ın askerlerinin Çatalca'ya erguvan ağaçları diktikleri rivayet edilmektedir (Gerçek Yayıncılık [18.11.2014]). Belki de bu yüzden Çatalca'da her geçen yıl erguvan ağaçlarının sayısı, halk tarafından dikilmemesine rağmen artmaktadır. Eski Türklerde mağaranın; doğum (yaratılma) ile yakından ilgisi vardır. Onlar atalarının, dağda veya mağarada doğduğuna inanmıştır. Dolayısıyla mağara bir bakıma anne karnını temsil eder (Seyidov, 1994, 86'dan aktaran Koncu, 2003, 316). Carl Gustav Jung, bir

6 Erguvan şenliği, baharın bütün güzelliğiyle kendini gösterdiği erguvanların rengârenk açtığı günlerde Emir Sultan halife ve müritlerinin, Osmanlı ülkesinin dört bir yanından kalabalıklar hâlinde Bursa'da Emir Sultan dergâhına gelerek, bir hafta boyunca zikr ü tevhid icra etmeleri, diğer tekke ve dergâhları ziyaret ederek sohbet katılmalarıdır. Bir hafta süren bu fasıl çeşitli toplantılar, davetler, şehir gezileri ve benzeri cemiyetlerle şenlenir; bu durum, şehirde bolluk, bereket ve meserret olarak algılanırdı (Yaşın, 2004'ten aktaran Demirel, 2007, 1).

7 Tahmasp isimli genç bir adam günlerden bir gün derince bir mağarada Şahmeran isimli yarı kadın yarı yılan bir varlıkla karşılaşır. Mağarada geçirdiği günler ardından birbirlerine âşık olurlar. Tahmasp yeryüzünü özleyip geri döndüğünde, Şahmeranı arayan kötü niyetli bir vezire yakalanır ve işkencelerin ardından Şahmeran'ın yerini söyler. Şahmeran da yakalanıp vezirin huzuruna getirilir. Tahmasp Şahmeran'ı görünce utanç içinde kalır. Şahmeran sonsuz erdem ve bilgiye sahiptir; vezirin amacı bunu elde etmektir. Şahmeran başını yiyenin öleceğini, kuyruğunu yiyenin erdem ve bilgiye kavuşacağını söyler. Vezir kılıcı ile Şahmeranı ikiye böler ve kuyruğunu yer. Tahmasp ise bu acıya dayanamayıp ölmek maksadı ile sevgilisinin başından bir parça ısıtır. Fakat Şahmeran veziri kandırmıştır, söylediğinin tersi olarak zehirli olan kuyruğu, erdem veren ise başıdır; bunun üzerine vezir ölür, Tahmasp ise sonsuz bilgiye kavuşur; lakin sevgilisini yitirmenin üzüntüsü içinde kendini uzak diyarlara salar (Çatalcalıları Koruyan Tılsımlı İki Taş Yazıt, [18.11.2014]).

canavarın ölümünün zihnin çocukluk çağının bitip, erginlenmenin; yani yeni bir yaşamın başlangıcını simgelediğini söyler (Ackroyd, 1993'ten aktaran Myths Dreams Symbols [20.11.2014]). Buna göre Şahmeran ölümü simgeliyorsa, ordusunun erguvanların çiçek açtığı vakit yeryüzüne çıkacak olması durumu da ölümden sonraki yaşamı simgeliyor ve erguvanlar da buradan hareketle ölümden sonrasını simgeliyor denilebilir.

Resim 1. Şahmeran

6. Erguvan ve Türk Şiiri

Türk edebiyatında da büyümlü erguvan ağacı çokça şair ve yazara ilham kaynağı olmuştur. Erguvan çiçeği kırmızıya yakın pembemsi rengi ile sevgiliye ait betimleyici unsurların mazmunları olarak kullanılmıştır. Erguvan çiçeği dudak, yanak, yüz gibi güzellik unsurlarının sembolü olarak kullanılmıştır. Divan şairlerinin erguvanı konu ettikleri beyitlerde renk unsuru ön plandadır. Bu bağlamda renk ekseninde sevgilinin yüzü, yanağı, şarap, ateş gibi unsurlar olarak karşımıza çıkar. Şeyh Gâlib baştan aşağı sembol ve alegorilerle bezediği Hüsn-ü Aşk mesnevisinde kullandığı pek çok ifade gibi erguvanı da bir sanat ögesi olarak kullanır. Bahar betimlenirken çiçekler ve diğer ağaçların yanında erguvan da geçmektedir. (Polatgenç, 1999).

Ahmet Haşim, şiirine erguvanı şöyle yansıtır:

Gün bitti. Ağaçta neşe söndü.
Dallar ateş oldu. Kuş da yakut,
Yaprakla kuşun parıltısından
Havzın suyu erguvana döndü.

Orhan Veli de “Ave Maria”da asaleti işaret ederek bu çiçekten söz eder:

Ve gemisinde Kleopatra
Neden yine kaynaştı havalar?
Saadet mi getiriyor rüzgâr
Dolarak erguvan atlaslara?

Bu örneklerde bazen müjdecî, bazen asalet sembolüdür erguvan... Fakat zaman zaman mahmurluk giderici ve ferahlık verici bir rol de üstlenir.

Yahya Kemal de;

Beklemem fecrini leylaklar açan Nisanın,
Özlemem vaktini dağ dağ kızaran erguvanının.

Bu beyit ile bahçelerden uzak geçen bir ömrü özlemenin hüznünü derinden yaşamasına rağmen özlemezmiş gibi görünerek erguvanın hasretini yüreğinin en gizli yerinde saklamıştır.

Hilmi Yavuz ise erguvanı en çok kullanan sanatçı olarak erguvandan oluşturduğu imgeler, şiirsel zenginliğin yanı sıra tarih, kültür ve medeniyet bilinçlenmesinde de etkin bir role sahiptir (Polatgenç, 1999). “Erguvan imi” ile kelimeye yepyeni bir çehre kazandırmış, orijinal anlamlar ve çağrışımlar uyandırmıştır. Hilmi Yavuz’un şiirlerinde bir yandan duyumsanan zaman imlenirken; öte yandan geleneksel şiire gönderme yapılır.

Erguvanlar geçip gittiler bahçelerden

Geriye sadece erguvanlar kaldı.

Hilmi Yavuz bu beytinde her ne kadar zamanında erguvanların gerçek anlamda sayılarının azaldığına dikkat çekse de “erguvan” imi sembolik manada “zaman kavramının sonsuz döngüsüne” ve “doğum-ölüm karşıtlığına” işaret etmektedir. Erguvan hem tarih ve kültürde hem de Türk şiirinde önemli bir semboldür. Hatta sahip olduğu eşsiz renk, koku ve canlı bir öze sahip olmak gibi nitelikleri bir arada toplaması sebebiyle tüm diğer kültürel semboller içinde belki de en göze çarpanıdır. Bu yüzden şair ve yazarlara eserlerini yaratırken ilham kaynağı olmuş ve farklı çağrışımlar kanalıyla imgeleştirilmiştir.

Sonuç

Erguvan ilk kez, eski çağlardan kalma bir bahar müjdecisi olarak hayatımıza girmiştir. Ayrıca, endüstri devrimi öncesindeki dünya için eşsiz bir renge de sahipti. Bu iki önemli özelliği nedeniyle; birçok antik medeniyet için sıcak ayların gelişinin kutlandığı ritüellerin merkezlerinden biri oldu; hem de soyluluğunu ve kudretini ülkesine ve halkına etkileyici bir şekilde sunmak isteyen imparatorların kıyafetlerini süsleyen bir renk oldu. Bu değerli bitki ve sembol, halk içinde de son derece değer görmüştür; adına şenlikler, buluşmalar düzenlenmiş, rengi vilayetleri süslemiş ve hatta birçok Türk şairi tarafından eserlerinde kullanılmıştır. Mistisizm ve mitolojide bile kendine yer bulan erguvan ağacı belki de bir gün Şahmeran’ın ordusunun yükselişine tanıklık edecektir.

Son yüzyılda iklimin insan marifetiyle bozulması ve bunun sonucunda bahar aylarının belki de yitirilecek oluşu, erguvanları ihtiyaçla yükseldikleri koruluklardan alıp eski resimlerin içine hapsedecektir.

KAYNAKÇA

- Ackroyd, E. (1993). *A Dictionary of Dream Symbols with an Introduction to Dream Psychology*. (Aktaran: Myths Dreams Symbols. (b.t.). 20 Kasım 2014, <http://www.mythsdreamsymbols.com/dsmonster.html>).
- Çakır, E. (Nisan-Mayıs, 2012). Bursa'nın Alacalı Kadını. *Dergi Bursa*, (8). 18 Kasım 2014, <http://www.dergi.bursa.com.tr/e-dergiler//index.html#/1>.
- Çatalcalıları Koruyan Tılsımlı İki Taş Yazıtı. (b.t.). 18 Kasım 2014, <http://gercekyayincilik.com/forum/index.php?topic=22862.0;wap2>.
- Dağlı, Y. ve Kahraman, S. A. (2005). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*. (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Demirel, Ş. (2009). Divan Şiirinde Erguvan. *Turkish Studies: International Periodical for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4(8), 1000. [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/303925162_55-demirel%5c%9fener1508\(D%5c%3%bczeltme\).pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/303925162_55-demirel%5c%9fener1508(D%5c%3%bczeltme).pdf).
- Doğruyol, H. (2003). Erguvan Üzerine. *Uludağ Üniversitesi Dergisi*, (13), 57-59.
- Dursun, H. (2009). İstanbul'da Yaşama Sanatı. (8. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. (1. Baskı). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Erguvan*. (b.t.). 09 Kasım 2014, <http://www.tr.wikipedia.org/wiki/erguvan>.
- Güldüren, O. (2014). Çatalca: Samiotisa Samiotisa. (1. Baskı). İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Judas Tree*. (n.d.). Retrieved November 9, 2014, from http://en.wikipedia.org/wiki/Cercis_siliquastrum.
- Kiyovalar*. (b.t.). 08 Kasım 2014, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kiyovalar>.
- Koçak, A. (2009). Necati Bey'in Menekşe Kasidesi Ekseninde Menekşenin Öyküsü. 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulan bildiri. Kocaeli, Türkiye, 15-17 Nisan.
- Leitmotiv*. (b.t.). 09 Kasım 2014, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Leitmotiv>.
- Mamıkoğlu, N. G. (2007). *Türkiye'nin Ağaçları ve Canlıları*. (1. Baskı). İstanbul: NTV Yayınları.
- Özer, D. (2012). Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3 (6), 280.
- Öztürk, A. Ramazan I. (2005). Çatalca: 2005. İstanbul: Çatalca Kaymakamlığı.
- Öztürk, F. (2005). 201 (Aktaran: Uçar, İ. (2013). *Yetiştirdiği, Geldiği Coğrafya veya Etnik Adlandırmayla Oluşturulan Bitki Adları*. 19 Kasım 2014, <http://www.iucar.sakarya.edu.tr/tr/apersonel/yayinlar>).
- Polatgenç, H. (Nisan-Mayıs-Haziran, 1999). Edebiyatımızda Erguvan. *Yağmur Dergisi*, (3). 21 Mayıs 2014, <http://www.yagmurdergisi.com.tr/archives/konu/edebiyatimizda-erguvan>.
- Reçber, G. (Temmuz - Ağustos - Eylül, 2008). İstanbul'da Ağaçlar, Çiçekler ve Bahar. *Yağmur Dergisi*, (40). 29 Kasım 2014, <http://www.yagmurdergisi.com.tr/achives/yazdir/istanbulda-agaclar-cicekler-ve-bahar>.
- Schimmel, A. (2004). *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri: İslama Görüngübilimsel Yaklaşım*. (1. Baskı). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Seyidov, M. (1994). *Gam-Şaman ve Onun Gaynaklarına Umumi Bakış*. (Aktaran: Koncu, H. (2003). Klasik Türk Şiirinde Kuyu, Zindan ve Mağaranın Bazı Kullanımları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30 (30), 316).
- Uçak, E. (Mayıs, 2010). Erguvan Bahara, Bahar Aşka Davettir. *Gezgin Dergi*, 18 Kasım 2014, <http://>

www.gezgindergi.com/erguvan-bahara-bahar-aska-davettir.

Ünver, A. S. (12 Mayıs 1966). Erguvan ve Boğaziçi. *Sabah Gazetesi*. (Aktaran: Ünlü, Ö. (09 Mayıs 2006). Erguvan vakti. *Türkiye Gazetesi*. 14 Kasım 2014, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a287318>.

aspx.

Webster, R. (2003). *Yeni Başlayanlar için Aura Okuma*. (1. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.

What Colors Mean in Different Cultures (n.d.). Retrieved December 17, 2014, from <http://visual.ly/what-colors-mean-different-cultures>.

Yaşın, M. (2004) Erguvan Üzerine. *Hürriyet Gazetesi*. (Aktaran: Demirel, Ş. (2007). Türk Şiirinde Erguvan Üzerine Bir Deneme).

Yumuşakça. (b.t.). 17 Aralık 2014, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=

TDK.GTS.55ce37a3a36bf1.50257796.

Zencirkıran, M. (2012). Doğal ve Kültürel Bir Miras: Erguvan. Emir Sultan Sempozyum'unda sunulan bildiri. Bursa, Türkiye, Nisan.

Özet

Soyluluk Çiçeği “Erguvan”a Kültürel Bir İnceleme

Bu çalışma erguvan ağacının, çiçeğinin ve renginin tarih, toplum ve Türk şiirindeki yerinin incelenmesi ve yorumlanmasını kapsamaktadır. İlk olarak erguvan ağacının sosyolojik önemi belirtilip erguvan bitkisinin tasvirine ve isminin kökenine değinilmiştir. Ardından erguvanın tarih ve kültür içerisindeki yeri anlatılırken sırası ile Bizans, Şamanizm, Anadolu, Hıristiyanlık, Osmanlı ve Çatalca’daki mitler, efsaneler ve tarihî olaylardan yararlanılmıştır. Daha sonra ise Türk edebiyatından şiir örnekleri verilerek erguvanın bu tür içinde yarattığı imajlar ve semboller irdelenmiştir. Erguvanın öneminden bahsederken başlangıç olarak denilebilir ki baharın gelişinde oluşan doğa olaylarının, özellikle eski insanlar açısından, sembolik değeri büyüktür. Bu coğrafi olaylar insanların yaşadığı kıtaya veya bölgeye göre farklılık göstermektedir. Erguvan ağacının yetiştiği coğrafyalarda bu ağacın çiçek açması, oranın halkları için baharı müjdeleyen mevsimsel bir gösterge ve manevi bir simgedir. Öte yandan, renk kavramı toplumlarda önemli bir yere sahiptir. Bizans’ta erguvanın rengi, soylular ve imparatorlarca öylesine benimsenmişti ki imparatorlar dışında kimse “erguvani pelerin” giyememektedir. Erguvan “soylular ağacı” olarak kabul edilmektedir. Yüzyıllar boyu Bursa ve İstanbul şehirlerinin bir simgesi de erguvandır. İstanbul’un bir ilçesi olan Çatalca’da ise bu ağacın ve renginin önemi büyüktür. Adına erguvan şenlikleri düzenlenmektedir ve ilçenin kamu malları erguvani² renktedir. Türk edebiyatında da büyüklüğü erguvan ağacından çokça şair ve yazar ilham almıştır. Şeyh Gâlib sembol ve alegorilerle süslediği Hüsn-ü Aşk mesnevisinde kullandığı sanat unsurlarından biri de erguvandır. Erguvandan, bahar tasvirlerinde çiçekler ve diğer ağaçlar ile birlikte bahsedilir.

Bu sebepler neticesinde denilebilir ki erguvan; hem ağacı ve hem de eşsiz rengi bakımından insan toplumlarının tarihinde, kültüründe ve Türk şiirinde önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Bizans, Çatalca, Erguvan, Türk Şiiri, Yahuda.

Abstract

A Cultural Approach To Judas Tree The Tree Of The Nobles

This work involves the study about the tree, flower and the color of the Judas tree in history, society and Turkish poetry. Firstly, through pointing out the sociological importance of Judas tree, the plant is virtually described also; the origin of its name is stated. Later, the historical and cultural place of Judas tree is described by mentioning the myths, legends and historical events in Byzantine, Shamanism, Anatolia, Christianity, Ottomans and Çatalca. Finally, some examples to Turkish Poetry are given which involves Judas tree and the images and symbols it formed in this literature genre.

While mentioning the importance of Judas tree, initially it can be said that, as the spring arrives, the natural events that occur have an important symbolic meaning for society. These natural events vary according to the region. As a harbinger of spring, blossoming of Judas trees has similar meaning for the people where it grows. On the other hand, colors have a

significant value among public. The color of the Judas tree is so much owned in Byzantium that only the emperor can wear a cloak in its color. For this reason it is called “the tree of the nobles”. For centuries Judas tree was one of the symbols of Bursa and Istanbul cities. It has a special importance in Çatalca, a district in Istanbul. Judas tree festival occurs every year. Also public properties are in the color of this tree. “Hüsn-ü Aşk mesnevi” a work of Şeyh Galib is full of symbols and allegories and Judas tree is one them. Judas tree is used along with other flowers and trees while portraying spring.

For this reason, as a plant and as a unique color, Judas tree possesses an important meaning in human history, culture as well as in Turkish poetry.

Keywords: Byzantine, Çatalca, Judas, Judas Tree, Turkish Poetry.